

Asia: VN/10556/2024

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi yleistukea koskevaksi lainsäädännöksi

Lausunnonantajan lausunto

1. Yleistä lausuttavaa esityskokonaisuudesta

Sininauhaliiton lausunto keskittyy niihin ehdotuksiin, joilla arvioimme olevan merkittäviä vaikutuksia vaikeassa työmarkkina-asemassa tai muutoin erityisen haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten kannalta, kuten esimerkiksi pitkäaikaistyöttömät, osatyökykyiset, nuoret ilman koulutusta tai työkokemusta, sekä henkilöt, jotka ovat jääneet palvelujen ulkopuolelle tai jotka kokevat palveluissa asioinnin vaikeaksi esimerkiksi kieli- tai digitaitojen puutteiden vuoksi.

Emme arvioi kaikkia esityksen sisältämiä lakimuutoksia, vaan keskitymme niihin, jotka vaikuttavat olennaisesti toimeentuloon, palveluihin pääsyyn ja työttömän oikeuteen ihmisarvoiseen kohteluun. Olemme erityisesti tarkastelleet yleistukilakia ja työttömyysturvain muutoksia.

Esityskokonaisuuden tavoite yhtenäistää ja selkeyttää tukijärjestelmää on ymmärrettävä. Kuitenkin tukimuotojen yhdistäminen ja ehtojen kiristyminen muuttavat perusturvaa tavalla, joka lisää taloudellista epävarmuutta erityisesti niille, joilla on jo ennestään vaikeuksia työelämään pääsyssä. Yleistuki tuo mukanaan ehtoja, velvoitteita ja hallinnollisia mekanismeja, jotka voivat käytännössä muodostua sanktioiviksi, ja oikeusturvakeinojen puutteet voivat jättää yksilön ilman mahdollisuutta saada häntä koskeviin päätöksiin muutosta.

Tällaisessa järjestelmässä oikeus toimeentuloon ei enää näyttäydy ehdottomana perusoikeutena, vaan ehtojen ja arvioiden varaan rakentuvana hallinnollisena myönnytyksenä, ei ihmisoikeutena. Tämä on erityisen ongelmallista juuri niiden kohdalla, joiden elämäntilanne on jo valmiiksi epävarma ja joiden luottamus viranomaisjärjestelmään on heikentynyt.

Siksi yleistukiudistusta ei voida toteuttaa tässä muodossa ilman perustavaa korjaamista. Lakikokonaisuuden tulee turvata aidosti ihmisarvoinen elämä myös niille, joiden tilanne ei vastaa hallinnollista normia eli oletusta vakaasta elämäntilanteesta ja työkyvystä.

- Lausuttavaa esityksen vaikutuksista kotitalouksiin

Esityksellä on merkittäviä vaikutuksia erityisesti pienituloisiin kotitalouksiin, joilla on huollettavia lapsia tai joiden arjen toimeentulo on muista syistä käytännössä heikompi kuin mitä viralliset tulotiedot osoittavat. Tällainen tilanne voi syntyä silloin, kun esimerkiksi velkaantumisen, maksuhäiriöiden, etuuden takaisinperinnän tai karenskien vuoksi tosiasialliset tulot eivät olekaan samat kuin tulotiedoissa. Uudistus saattaa selkeyttää etuutta, mutta samalla se voi lisätä taloudellista epävarmuutta niissä perheissä, joiden toimeentulo on jo ennestään epävarma.

Erityisen huolestuttavaa on, että huollettavia lapsia ei huomioida tuen määrässä ja että yhteistaloudessa asuminen voi alentaa tukea, vaikka yhteistä taloutta ei tosiasiallisesti olisi. Tarveharkinnan ja tuen määräytymisen tulee tunnistaa nämä erot, jotta järjestelmä olisi oikeudenmukainen kaikille kotitalouksille.

Sininauhaliitto ehdottaa seuraavaa:

Yleistuen määräytymiseen liittyvään tarveharkintaan lisätään mekanismeja, joilla voidaan ottaa huomioon

- huollettavien lasten määrä
- perhekoon ja asuinpaikan mukaiset kustannustasot (esimerkiksi suuret asumismenot kasvukeskuksissa tai haja-asutusalueiden liikkumistarpeet) sekä
- tilanteet, joissa kotitalouden muodolliset tulot eivät vastaa todellista käytettävissä olevaa toimeentuloa (esimerkiksi kun yhteistaloudessa ei jaeta tuloja).

Näin voidaan varmistaa, että järjestelmä kohtelee erilaisia kotitaloustyyppiejä oikeudenmukaisesti eikä aseta erityisissä olosuhteissa eläviä perheitä kohtuuttomaan asemaan. Tämä vähentää myös riskiä joutua täydentävän toimeentulotuen varaan, vaikka henkilöllä olisi yleistuen muodollinen oikeus.

- Lausuttavaa esityksen vaikutuksista toimeenpanijoihin

-

- Lausuttavaa esityksen muista vaikutuksista

Esityksellä on laajempia vaikutuksia kuin pelkkä etuuden määrä tai tekninen muutos etuusjärjestelmään. Uudistus muuttaa sitä, miten ihminen kohdataan ja millaisin ehdoin hänen

oikeutensa toimeentuloon toteutuu. Siksi vaikutukset ulottuvat myös ihmisten kokemukseen oikeudenmukaisuudesta, luottamuksesta järjestelmään ja osallisuuden mahdollisuuksista.

Esityksessä ei riittävästi tunnisteta vaikeasti työllistyvien ihmisten kuten pitkäaikaistyöttömien, osatyökykyisten, maahanmuuttajataustaisten tai niiden henkilöiden, jotka ovat jääneet eri syistä palvelujen ulkopuolelle, eikä myöskään sitä, miten suuri osa vaikeuksista liittyy rakenteellisiin esteisiin eikä yksilön motivaatioon.

Jos tukijärjestelmä rakentuu lähtökohtaisesti velvoitteiden ja seuraamusten varaan, ilman rinnalla kulkevaa tukea ja ymmärrystä, on vaarana, että nämä ihmiset jäävät pysyvästi työmarkkinoiden ulkopuolelle. Velvoitteiden korostuminen ilman mahdollisuutta räätälöityyn tukeen lisää syrjäytymisriskiä ja vaikeuttaa palveluihin kiinnittymistä erityisesti silloin, kun toimintakyky on alentunut eikä sitä ole virallisesti tunnistettu. Tätä seikkaa ja niiden luomaa painetta toimeentulotukeen ja terveydenhuoltoon ei ole otettu tässä uudistuksessa ja sen vaikutuksissa huomioon.

- Lausuttavaa yleistukilain yleisistä säännöksistä (1 luku)

Yleistukilain 1 luvun yleiset säännökset asettavat perustan uudelle etuusjärjestelmälle, jonka tarkoituksena on tukea työttömän toimeentuloa ja työmarkkinoille pääsyä. Lain 2 §:n mukaan yleistuen saaminen edellyttää taloudellisen tuen tarvetta, mikä käytännössä tarkoittaa tarveharkintaa esimerkiksi puolison tulojen tai säästöjen perusteella.

Tämä voi johtaa tilanteisiin, joissa henkilö ei saa yleistukea, vaikka hänellä ei ole tosiasiallista mahdollisuutta työllistyä tai osallistua työmarkkinoille esimerkiksi terveydellisistä syistä, iän, pitkäaikaistyöttömyyden tai toimintakyvyn rajoitteiden vuoksi. Tällaiset tilanteet uhkaavat jättää ilman turvaa juuri ne henkilöt, joiden toimeentuloa ja osallisuutta järjestelmän tulisi ensisijaisesti suojella.

Esityksessä ei myöskään riittävästi konkretisoida, miten yksilöllinen työ- ja toimintakyky otetaan huomioon velvoitteiden soveltamisessa. Tämä on oleellista erityisesti niille henkilöille, joiden työkyky ei ole täysin palautunut tai joilla on diagnosoimattomia tai vaikeasti todettavia toimintakyvyn rajoitteita. Joustavuutta edellyttävä työkyvyn huomioiminen on kirjattava selkeämmin lakiin.

Nostamme esiin myös maahanmuuttajataustaisten henkilöiden aseman. Jos henkilön kielitaito on rajallinen, voi olla vaikeaa ymmärtää järjestelmän ehtoja ja velvoitteita. Tuen saaminen ei saa edellyttää monimutkaisen järjestelmän hallintaa, koska kaikilla ei ole sellaiseen valmiuksia.

Korostamme lisäksi, että yleistuen kannustavuutta painottava lineaarinen rakenne ei saa johtaa tilanteeseen, jossa he, joilla ei ole realistista mahdollisuutta työhön, jäävät ilman kohtuullista perusturvaa. Työnteon edistämisen tavoitteet eivät saa ohittaa järjestelmän ensisijaista tehtävää turvata ihmisarvoinen elämä ja perusturva kaikissa elämäntilanteissa.

Esityksessä ei ole myöskään arvioitu riittävästi sitä, miten yleiset säännökset vaikuttavat rakenteellisen eriarvoisuuden kasvuun. Jos toimeentuloturva sidotaan ehtoihin, joihin kaikki eivät voi vastata yhdenvertaisesti, järjestelmä alkaa kohdella eri ryhmiä eriarvoisesti. Tämä ei ole perustuslain eikä ihmisoikeusvelvoitteiden mukainen lähtökohta.

- Lausuttavaa yleistuen saamisen työvoimapolitiittisista edellytyksistä (2 luku)

Yleistukilain 2 luvussa määritellyt työvoimapolitiittiset edellytykset asettavat tukeen oikeutetuille merkittävän määrän velvoitteita. Lakiin on sisällytetty viittauksin työttömyysturvalain 2 ja 2 a lukujen ehtoja, mikä tarkoittaa, että työstä, koulutuksesta tai palveluista kieltäytyminen voi johtaa yleistuen menettämiseen myös niissä tilanteissa, joissa kieltäytymiselle olisi tosiasiallisia tai inhimillisiä syitä, kuten terveydentila tai elämäntilanteen epävakaus.

Sininauhaliitto katsoo, että tällainen laaja velvoittavuus voi olla erityisen kohtuuton niille henkilöille, joiden työ- tai toimintakyky on alentunut, joiden palvelutarve on moninainen tai jotka eivät kykene täyttämään ehtoja esimerkiksi kognitiivisista syistä.

Laissa ei myöskään varmisteta, että henkilö saa tilanteeseensa sopivaa, saavutettavaa ja tarkoituksenmukaista palvelua ennen kuin velvoitteiden täyttämistä aletaan edellyttää. Tämä on ristiriidassa perusoikeuksiin sisältyvän sosiaaliturvan oikeuden ja ihmisarvoisen elämän turvaamisen kanssa. Henkilön toimeentulo ei saa vaarantua sen vuoksi, että palveluja ei ole saatavilla, ettei niitä tarjota tai että ne eivät vastaa henkilön tarpeita ja tilannetta.

Sininauhaliitto esittää seuraavaa:

- Lakiin lisätään nimenomainen maininta siitä, että työvoimapolitiittisten velvoitteiden soveltamisessa on otettava huomioon yksilöllinen työ- ja toimintakyky.

- Erityisesti vaikeassa asemassa olevien ryhmien osatyökykyisten, pitkäaikaistyöttömien, maahanmuuttajataustaisten sekä ilman koulutusta olevien nuorten osalta oikeus räätälöityyn tukeen ja palveluun turvataan ilman riskiä toimeentulon menettämisestä.

Nuorten kohdalla velvollisuutta hakeutua koulutukseen tulee arvioida yksilöllisesti elämäntilanne, palvelutarve ja toimintakyky huomioon ottaen. Pelkkä velvoite ilman riittävää tukea ja ohjausta voi johtaa palvelusta syrjäytymiseen ja toimeentulon katkeamiseen.

- Lausuttavaa yleistuen määräytymisperusteista (3 ja 4 luvut)

Yleistukilain 3. ja 4. luvun määräytymisperusteet sisältävät osin jatkumoa nykyisiin perusturvaetuksiin, mutta useat keskeiset säännökset voivat vaikeuttaa erityisesti niiden henkilöiden asemaa, jotka ovat pitkäaikaistyöttömiä, osatyökykyisiä, tai muutoin vaikeasti työllistyviä.

Esityksen mukainen tarveharkintamalli, omavastuu-aika ja sovittelusäännökset asettavat monimutkaisia ehtoja ja mahdollisia esteitä tuen saamiselle. Tuki ei ole aidosti oikeus, jos sen saaminen riippuu ehdoista, joita ei ole mahdollista täyttää esimerkiksi terveydellisistä tai elämäntilanteeseen liittyvistä syistä.

Sovittelua koskeva sääntely pohjautuu pitkälti työttömyysturvalain monimutkaisiin pykäliin, joita voi olla vaikeaa ymmärtää ilman oikeudellista tai hallinnollista osaamista. Tämä on erityisen ongelmallista niille henkilöille, joiden kognitiivinen toimintakyky on alentunut, joilla on haasteita lukemisessa, kielitaidossa tai viranomaisasioinnissa. Etuuden saamisen ja määräytymisen ehtojen on oltava läpinäkyviä, ymmärrettäviä ja hallittavia kaikille tuensaajille. Myös omavastuu-aika on ongelmallinen niissä tilanteissa, joissa henkilö ei kykene osallistumaan aktivointitoimiin palvelujärjestelmän viiveiden tai yksilöllisten rajoitteiden takia, on tärkeää turvata oikeus tuen nopeaan alkamiseen ilman viivytyksiä. Toimeentulo ei saa katketa hallinnollisten prosessien tai palveluiden puutteiden vuoksi.

Sininauhaliitto korostaa, että yleistuen tulee muodostaa tosiasiallisesti riittävä, ennakoitava ja ymmärrettävä perusturva niille henkilöille, joilla ei ole muuta keinoa turvata toimeentuloaan. Tämä tarkoittaa myös sitä, että tuen määräytymisen logiikka ja sovittelun periaatteet ovat selkeitä ja saavutettavia myös niille, jotka tarvitsevat asiointiin tukea.

Sininauhaliitto ehdottaa seuraavaa:

- Tarveharkinnan soveltamisessa otetaan huomioon henkilön yksilöllinen elämäntilanne mukaan lukien perhemuoto, huollettavat lapset sekä työ- ja toimintakyky.

- Huomioidaan, ettei esimerkiksi puolison tulot tai omistukset muodosta estettä tuen saannille silloin, kun hakija on tosiasiallisesti toimeentulon tarpeessa.

- Lausuttavaa yleistuen toimeenpanosta ja muutoksenhausta (5 ja 6 luvut)

Yleistukilain 5. ja 6. luvut sisältävät pitkälti vakiintuneeseen sosiaaliturvakäytäntöön perustuvat säännökset etuuden toimeenpanosta ja muutoksenhausta. Ne ovat teknisesti toimivia, mutta esityksessä on merkittävä oikeusturvaan liittyvä puute, joka koskee työvoimaviranomaisen ja KEHA-keskuksen antamia työvoimapoliittisia lausuntoja.

Lausunnot voivat johtaa yleistuen menettämiseen, mutta niihin ei voi hakea muutosta. Tämä asettaa erityisesti vaikeassa työmarkkina-asemassa olevat henkilöt vaaraan joutua virheellisten, puutteellisesti perusteltujen tai yksilöllistä tilannetta ymmärtämättömien ratkaisujen kohteeksi ilman mahdollisuutta saada asiaansa uudelleen arvioitavaksi.

Tällaisia tilanteita voivat olla esimerkiksi palveluista poisjäänti tilanteessa, jossa henkilön toimintakyky on tilapäisesti heikentynyt, vaikeus ymmärtää palvelukutsuja kielellisten esteiden vuoksi tai viranomaisen kyvyttömyys huomioida yksilöllinen palvelutarve erityisesti osatyökykyisten tai maahanmuuttajataustaisten kohdalla.

Korostamme, että oikeus saada viranomaisen päätös oikaistavaksi on keskeinen osa perustuslaillista oikeusturvaa. On kohtuutonta, että tukeen vaikuttava ratkaisu voidaan tehdä ilman valitusmahdollisuutta erityisesti, kun kyse on perusturvasta. Samoin kuin työttömyysturvassa, myös yleistukijärjestelmässä tulisi säilyttää mahdollisuus korjaaviin toimiin ja ohjaukseen ennen seuraamuksia, esimerkiksi muistutuskäytännön kaltaisella menettelyllä.

Sininauhaliitto esittää seuraavaa:

- Lakiin lisätään mahdollisuus hakea muutosta työvoimaviranomaisen tai KEHA-keskuksen antamaan työvoimapoliittiseen lausuntoon, tai

- vaihtoehtoisesti säädetään, että Kela on velvollinen arvioimaan lausunnon kohtuullisuutta, suhteellisuutta ja yksilöllisyyttä ennen päätöksen tekemistä.

- Mahdollisuus tuettuun asiointiin ja neuvontaan tulee olla sisällytettynä muutoksenhakujärjestelmään.

- Lausuttavaa yleistuen tietojen saamista ja luovuttamista koskevista ehdotuksista (7 luku)

Yleistukilain 7. luvun säännökset tietojen saamisesta ja luovuttamisesta herättävät vakavaa huolta erityisesti niiden henkilöiden näkökulmasta, jotka ovat jo ennestään haavoittuvassa asemassa. Esitetyt säännökset mahdollistavat erittäin laajan ja osin yksilölle näkymättömän tiedonkeruun sekä tietojen luovuttamisen eri viranomaisille ja kunnille ilman, että yksilöllä on todellista vaikutusmahdollisuutta.

Erityisesti oma-aloitteinen tietojen luovutus kunnalle ilman yksilön pyyntöä tai tietoista suostumusta on ongelmallinen. Se voi lisätä viranomaispelkoa ja heikentää luottamusta koko järjestelmään erityisesti niiden henkilöiden kohdalla, jotka ovat aiemmin kokeneet epäluottamusta tai epäoikeudenmukaista kohtelua palvelujärjestelmässä.

Tiedonhallinta, joka perustuu näkymättömiin prosesseihin, koetaan helposti kontrollina, ei tukena. Tämä on vakava riski tilanteessa, jossa yleistukijärjestelmä muutoinkin sisältää ehtoja ja velvoitteita, joiden rikkominen voi johtaa toimeentulon menettämiseen.

Sininauhaliitto korostaa seuraavaa:

- Yksilöllä tulee aina olla oikeus tietää, mitä tietoja hänestä kerätään, kuka niitä käsittelee ja mihin tarkoitukseen.
- Tietojen käsittelyn ja luovutuksen tulee olla täysin läpinäkyvää ja hallittavissa olevaa, erityisesti tilanteissa, joissa henkilö on riippuvainen sosiaaliturvasta ja kokee elämäntilanteensa epävarmaksi.
- Tietosuoja ei saa jäädä tekniseksi ehdoksi, vaan sen on toteuduttava myös käytännön kokemuksena turvallisuudesta ja oikeudenmukaisuudesta.

Sininauhaliitto esittää seuraavaa:

- Rekisteröidyn informointioikeutta vahvistetaan ja lakiin lisätään velvollisuus ilmoittaa rekisteröidylle tiedonkeruusta ja -luovutuksesta ennakkoon kirjallisesti ja ymmärrettävästi.
- Tietojen oma-aloitteinen luovutus kunnalle rajataan tilanteisiin, joissa yksilö on tietoisesti mukana palveluprosessissa tai antaa siihen suostumuksensa.
- Säädetään yksilölle oikeus vastustaa tietojen luovutusta, mikäli siihen on hänen tilanteestaan johtuva perusteltu syy.
- Vahvistetaan käytännön ohjeistus ja valvonta sen varmistamiseksi, että tietojen käsittely ei johda syrjintään, hallinnollisiin väärinkäsityksiin tai perusteettomiin seuraamuksiin.

Näillä muutoksilla voidaan estää, ettei haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten luottamus järjestelmään romutu, vaan tiedonhallinta tukee ihmisten osallisuutta ja oikeusturvaa.

- Lausuttavaa yleistuen rahoituksesta (8 luku)

Sininauhaliitto katsoo, että yleistuen rahoitusmalli, jossa kunnan rahoitusosuus kasvaa tuen keston mukaan, voi luoda todennäköisesti vääränlaista kannustepainetta ohjata vaikeasti työllistyviä henkilöitä pois etuuden piiristä ennen kuin heidän tilanteensa aidosti muuttuu. Tämä voi johtaa epätarkoituksenmukaiseen palveluohjaukseen erityisesti niiden henkilöiden kohdalla, joiden työmarkkinoille pääsy on hidasta tai jotka tarvitsevat pitkäkestoista tukea.

Mallin vaikutuksia pitkäaikaistyöttömien, osatyökykyisten, palvelujen ulkopuolella olevien ja muiden heikossa työmarkkina-asemassa olevien näkökulmasta ei ole mielestämme arvioitu riittävästi. Esityksestä puuttuu myös analyysi siitä, miten kuntien mahdollisesti kasvava taloudellinen riski vaikuttaa palveluiden laatuun ja kohdentamiseen.

Sininauhaliitto ehdottaa seuraavaa:

- Rahoitusmallin vaikutuksia arvioidaan tarkemmin jatkovalmistelussa erityisesti palvelutarpeeltaan haastavien asiakasryhmien näkökulmasta.

- Lakiin sisällytetään säännös seurantavelvoitteesta ja vaikutusten arvioinnista.

- Lausuttavaa yleistukilain ehdotetusta voimaantulosta (9 luku)

Esitetty yleistukilain voimaantulo 1.2.2026 on kunnianhimoinen aikataulu, joka edellyttää merkittäviä muutoksia etuusjärjestelmään, palveluprosesseihin, tietojärjestelmiin sekä viranomaistoimintaan. Sininauhaliitto korostaa, ettei lakia tule saattaa voimaan ennen kuin sen edellyttämät rakenteet, palvelut ja viestintä ovat aidosti valmiita tukemaan kaikkia tuensaajia ja erityisesti niitä, joiden työllistymisessä on erityisiä esteitä.

Erityistä huomiota tulee kiinnittää siihen, että viestintä tavoittaa myös ne henkilöt, joilla on vaikeuksia asioinnissa, rajallinen kielitaito tai lukutaito tai rajoitteita viranomaispalvelujen käytössä esimerkiksi digitaalisista tai kognitiivisista syistä.

Muutoin vaarana on, että osa asiakkaista ei saa oikeanlaista ohjausta, etuuden käyttö estyy käytännön esteiden vuoksi, tai oikeudet jäävät toteutumatta tietämättömyyden tai palvelukatkosten vuoksi.

Sininauhaliitto ehdottaa seuraavaa:

- Laaditaan selkeä ja vaiheistettu siirtymäsuunnitelma, jossa huomioidaan pitkäaikaistyöttömien, osatyökykyisten ja maahanmuuttajataustaisten tuen ja ohjauksen tarve ennen lain voimaantuloa ja sen jälkeen.

- Varmistetaan, että kaikki aiemmat työvoimapolitiittiset lausunnot tarkistetaan ennen kuin ne vaikuttavat uuden lainsäädännön mukaisiin oikeuksiin.

- Järjestetään viranomaisille yhtenäinen ohjeistus ja koulutus lain toimeenpanosta, sekä asiakkaille monikanavaista, saavutettavaa ja selkokieleistä viestintää ja neuvontaa ja henkilökohtaista ohjausta, jotta lain vaikutukset ja oikeudet ovat ymmärrettäviä ja toteutuvat yhdenvertaisesti.

Ilman kattavaa ja inhimillisesti suunniteltua siirtymäprosessia laki voi vaarantaa juuri niiden ihmisten aseman, joiden toimeentulon ja osallisuuden turvaaminen on järjestelmän keskeinen tehtävä.

- **Muuta lausuttavaa ehdotetusta yleistukilaista**

Yleistukilain tavoitteena on yksinkertaistaa sosiaaliturvaa, yhtenäistää etuuksia ja kannustaa työllistymiseen. Tavoite on sinänsä kannatettava, mutta on vakavasti arvioitava, kenelle järjestelmästä todella tulee yksinkertaisempi ja kenelle siitä voi tulla entistä monimutkaisempi, etäisempi ja hallinnollisesti kuormittavampi.

Sininauhaliitto on lausunnossaan tuonut esiin useita kohtia, joissa ehdotettu yleistukilaki voi lisätä byrokratiaa, epävarmuutta ja jopa syrjäytymisriskiä niille, jotka jo nyt kokevat viranomaisasioinnin raskaana tai vaikeasti saavutettavana.

Tämä koskee erityisesti

- pitkäaikaistyöttömiä

- osatyökykyisiä

- maahanmuuttajataustaisia henkilöitä

- nuoria, joilla ei ole koulutusta tai työkokemusta sekä

- henkilöitä, joiden toimintakyky on heikentynyt, mutta joita ei ole virallisesti määritelty työkyvyttömiciksi.

Korostamme, että yksinkertaistaminen ei ole synonyymi oikeudenmukaisuudelle.

Oikeudenmukaisuus edellyttää kykyä erottaa yksilöllisiä tilanteita ja tunnistaa rakenteellisia esteitä sekä tarjota tukea niille, joiden elämäntilanne poikkeaa siitä, mitä järjestelmä pitää tavanomaisena tai oletusarvoisena. Tältä osin esitys kaipaä täydennyksiä ja tarkennuksia.

Järjestelmä, joka ei tunnista eikä korjaa rakenteellisia esteitä, ei voi olla aidosti oikeudenmukainen. Tarvitaan myös seurantaä, vaikutusarviointia ja valmiutta korjata järjestelmää.

- **Lausuttavaa peruspäivärahaa koskevien säännösten kumoamista koskevasta ehdotuksesta**

Esityksessä ehdotetaan, että työttömyysturvalaki muutetaan siten, että siitä poistuvat peruspäivärahaa ja työmarkkinatukea koskevat säännökset. Jatkossa henkilö, joka ei ole oikeutettu ansiopäivärahaan, voisi saada yleistukea yleistukilain ehtojen mukaisesti, mikäli nämä ehdot täyttyvät.

Vaikka ymmärrämme tarpeen selkeyttää etuusjärjestelmää ja yhtenäistää työttömyyden aikaisia tukimuotoja, emme voi pitää esitettyä yleistukimallia hyväksyttävänä sen vaikutusten vuoksi. Peruspäiväraha on nykyisin ollut yksi harvoista etuuksista, joka on sidottu työssäoloehtoon mutta ei ole riippuvainen esimerkiksi puolison tuloista tai omaisuudesta. Sen poistaminen merkitsee, että suuri joukko työnhakijoita siirretään järjestelmään, jossa toimeentulo riippuu tekijöistä, joihin he eivät voi itse vaikuttaa, kuten tarveharkinta, perhesuhteet tai asuntotilanne.

Tämä muutos ei vahvista yhdenvertaisuutta vaan päinvastoin syventää eriarvoisuutta työnhakijoiden välillä, kun ansiopäivärahan saajat jatkavat vakuutus pohjaisessa mallissa ja muut joutuvat tarveharkintaiseen, usein epävarmaan tukijärjestelmään.

Esitys ei myöskään tuo riittäviä takeita yksilöllisen tuen, palvelujen tai oikeusturvan toteutumiselle. Päinvastoin riski jäädä palvelujen ulkopuolelle tai menettää toimeentulo kasvaa erityisesti niillä ryhmillä, joiden asemaa olemme lausunnossamme käsitelleet.

Näistä syistä emme voi tukea esitettyä yleistukimallia sen nykyisessä muodossa. Peruspäivärahan lakkauttaminen ilman kattavia suojatoimia ja yksilölliseen tilanteeseen pohjautuvaa turvaa ei ole perusteltua sosiaalisen oikeudenmukaisuuden eikä käytännön toimeentulon näkökulmasta.

- **Lausuttavaa työmarkkinatukea koskevien säännösten kumoamista koskevasta ehdotuksesta**

Työmarkkinatuen poistaminen on erityisesti niille ihmisille riski, joiden elämäntilanne ei mahdollista nopeaa työllistymistä, eivätkä he pysty täyttämään työnhaun ja aktiivisuuden velvoitteita ilman yksilöllistä tukea. Työmarkkinatuki on ollut tällaisille ihmisille olennainen keino säilyttää oikeus toimeentuloon, osallistua palveluihin ja kiinnittyä yhteiskuntaan.

Uudistus heikentää erityisesti nuorten, joilla ei ole koulutusta tai työkokemusta, pitkäaikaistyöttömien ja osatyökykyisten sekä yhteistaloudessa asuvien, mutta ilman todellista taloudellista tukea elävien henkilöiden asemaa.

- **Muuta lausuttavaa työttömyysturvalakiin ehdotetuista muutoksista**

-

- **Lausuttavaa yleistuen saajalle järjestettävien työnhakukeskusteluiden jaksosta**

Kannatamme työnhakukeskustelujen kehittämistä osana palveluohjausta ja osallisuuden tukemista. Erityisesti nuorille, jotka eivät ole vielä kiinnittyneet työelämään tai koulutukseen, sekä vaikeassa työmarkkina-asemassa oleville keskustelut voivat tarjota tärkeän kohtaamisen ja tuen paikan, mikäli ne toteutetaan yksilöllisesti, asiakaslähtöisesti ja palveluihin kiinnittymistä tukien.

Olemme huolissamme siitä, onko keskustelujen toteuttamiseen osoitettavissa riittävästi resursseja. Työllisyysalueet toteuttavat palvelunsa itsenäisesti, eikä esitys sisällä velvoittavia ohjeita keskustelujen laadusta, sisällöstä tai saavutettavuudesta. Ilman tätä vaarana on, että keskustelut jäävät hallinnollisiksi rutiineiksi, joiden vaikutus jää vähäiseksi, vaikka niiden perusteella voidaan tehdä ratkaisuja etuuden jatkumisesta.

Sininauhaliitto ehdottaa seuraavaa:

- Työnhakukeskustelujen laadullista vaikuttavuutta seurataan valtakunnallisesti.

- Keskustelujen tulee olla matalakynnyksiä, luottamuksellisia ja palveluihin kiinnittymistä tukevia, ei seuraamuslähtöisiä tai kontrolliin perustuvia.

Työmarkkinatuen kumoamista ei voida pitää hyväksyttävänä, ellei sen tilalle rakenneta aidosti saavutettavaa, yksilöllistä ja ihmislähtöistä järjestelmää, joka tunnistaa vaikeasti työllistyvien moninaiset tilanteet ja turvaa heidän toimeentulonsa ilman byrokraattista epävarmuutta.

- **Lausuttavaa yleistuen saajalle järjestettävien työnhakukeskusteluiden sisällöstä**

-

- Muuta lausuttavaa työvoimapalveluiden järjestämislakiin ehdotetuista muutoksista

Työttömyysturvalakiin ehdotetut muutokset muodostavat yhdessä yleistukilain kanssa rakenteellisen siirtymän järjestelmään, jossa toimeentuloturva ei enää perustu suoraan työttömyyteen, vaan siihen, kuinka yksilö täyttää etuuden ehdot ja velvoitteet viranomaisnäkökulmasta katsottuna.

Erityisen huolestuttavia ovat seuraavat muutokset:

- Palveluohjauksen yksipuolistuminen: Työnhakijan palveluprosessi aikataulutetaan ja velvoitteet määritellään tiukasti, mutta mahdollisuudet aitoon dialogiin ja yksilölliseen palveluun jäävät rajallisiksi.
- Oikeusturvan heikkeneminen: Useisiin työvoimaviranomaisen lausuntoihin, joilla on suora vaikutus etuuden saamiseen, ei voi hakea muutosta. Tämä on erityisen ongelmallista niille, jotka eivät kykene dokumentoimaan tai perustelemaan elämäntilannettaan ilman tukea.
- Luottamuksen heikentyminen: Järjestelmä rakentuu yhä enemmän oletukselle, että henkilö toimii väärin tai passiivisesti, ellei hän itse kykene todistamaan toisin. Tämä lähtökohta ei ole oikeusperustainen eikä tue osallisuutta varsinkaan niiden kohdalla, jotka ovat jo syrjäytymisvaarassa.

Sininauhaliitto esittää seuraavaa:

- Työttömyysturvalain toimeenpanoa ja seuraamuksia koskevia säännöksiä arvioidaan kokonaisuutena perusoikeuksien, yhdenvertaisuuden ja oikeusturvan näkökulmasta.
- Kaikki päätökset, jotka voivat johtaa etuuden menettämiseen, ovat valituskelpoisia ja perusteltavissa asiakkaan yksilöllisen tilanteen mukaisesti.

Laki työttömyysetuuksien rahoituksesta annetun lain muuttamisesta

-

Laki työttömyyskassalain muuttamisesta

-

Laki yleisestä asumistuesta annetun lain 12 §:n 2 momentin muuttamisesta

Sininauhaliitto katsoo, että ehdotettu muutos yleiseen asumistukeen, jonka mukaan henkilön tuloksi voidaan arvioida vähintään yleistuen suuruinen määrä, ellei muuta selvitystä ole esitetty, sisältää vakavan riskin erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten kannalta.

Esityksen mukaisesti asumistuen määrää voidaan alentaa, vaikka henkilö ei tosiasiaa saisi yleistukea tai mitään muutakaan tuloa, jos hän ei pysty tätä hallinnollisesti riittävästi osoittamaan esimerkiksi kognitiivisten rajoitteiden, kielimuurin, mielenterveysongelmien tai muun toimintakyvyn heikkenemisen vuoksi, jolloin henkilö voi jäädä ilman asumistukea, vaikka hän olisikin täysin tuloton.

Oletustulon käyttö tilanteessa, jossa henkilön todellinen toimeentulo on epäselvä tai puutteellisesti dokumentoitu, ei ole oikeudenmukaista eikä vastaa sosiaaliturvan turvaamistehtävää. Tällainen menettely voi lisätä riskiä asumistuen epäämiseen perusteettomasti ja kasvattaa asunnottomuusuhkaa sekä jättää kaikkein haavoittuvimmat ilman turvaa.

Sininauhaliitto esittää seuraavaa:

- Pykälään lisätään selkeä poikkeus, jonka mukaan oletustuloa ei sovelleta silloin, kun henkilö ei tosiasiallisesti saa yleistukea eikä hänen ole olosuhteiden vuoksi kohtuullista toimittaa tätä osoittavaa selvitystä.

- Päätöksenteossa veloitetaan huomioimaan henkilön kyky tuottaa vaadittavia tietoja ja tarvittaessa tarjotaan asiointiin tukea.

- Lain toimeenpanossa otetaan käyttöön tarkennettu ohjeistus, jolla turvataan tulottomien ja erityistä tukea tarvitsevien oikeus asumistukeen yksilöllisen kokonaistilanteen perusteella.

- Vaikutuksia seurataan erityisesti niiden ryhmien osalta, jotka ovat suurimmassa vaarassa jäädä asumistuen ulkopuolelle (esimerkiksi pitkäaikaistyöttömät, osatyökykyiset, maahanmuuttajataustaiset ja mielenterveys- ja päihdekuntoutujat).

Laki eräiden kansaneläkeindeksiin ja elinkustannusindeksiin sidottujen etuuksien ja rahamäärien indeksitarkistuksista vuosina 2024–2027 annetun lain muuttamisesta

-

Laki sairausvakuutuslain muuttamisesta

-

Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetun lain muuttamisesta

-

Laki takuueläkkeestä annetun lain 19 §:n muuttamisesta

-

Laki kansaneläkelain muuttamisesta

-

Laki työntekijän eläkelain muuttamisesta

-

Laki yrittäjän eläkelain muuttamisesta

-

Laki maatalousyrittäjän eläkelain 32 ja 46 §:n muuttamisesta

-

Laki merimieseläkelain muuttamisesta

-

Laki julkisten alojen eläkelain muuttamisesta

-

Laki työtapaturma- ja ammattitautilain 141 §:n muuttamisesta

-

Laki maatalousyrittäjän työtapaturma- ja ammattitautilain 97 §:n muuttamisesta

-

Laki asumisperusteisesta sosiaaliturvasta rajat ylittävissä tilanteissa annetun lain 7 §:n muuttamisesta

-

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta annetun lain muuttamisesta

Lausumme tästä kohdasta, koska kuntouttavan työtoiminnan kohderyhmään kuuluvat henkilöt ovat kaikkein vaikeimmassa työmarkkina-asemassa heidän merkittävästi heikentyneen työ- ja toimintakykynsä vuoksi.

Sininauhaliiton jäsenjärjestöt kohtaavat ja tukevat näitä henkilöitä päivittäin eri puolilla Suomea. Kuntouttava työtoiminta on monelle heistä ensimmäinen turvallinen ja mielekäs askel ulos eristäytymisestä, päihteiden käytöstä, mielenterveyden haasteista tai pitkäaikaistyöttömyydestä.

Sininauhaliitto korostaa, että kuntouttavan työtoiminnan tulee säilyä aidosti kuntouttavana, ei työllistävänä palveluna. Sen tehtävä on vahvistaa asiakkaan arjenhallintaa, elämänrytmiä, toimintakykyä ja osallisuutta niin, että myöhemmässä vaiheessa voi tulla ajankohtaiseksi siirtyminen esimerkiksi opintoihin, oppisopimukseen, työkokeiluun tai palkkatuettuun työhön. Vasta näiden vaiheiden jälkeen voidaan realistisesti tavoitella siirtymistä avoimille työmarkkinoille.

Sininauhaliitto esittää seuraavaa:

- Kuntouttava työtoiminta säilyy yksilöllisesti räätälöitynä ja nimenomaan kuntoutuksellisena palveluna, jonka ensisijainen tavoite ei ole työllistyminen vaan toimintakyvyn ja osallisuuden vahvistaminen.

- Palveluun osallistumisen ei tule olla ehto yleistuen saamiselle.

- Lain tulee selkeästi tunnistaa ja kunnioittaa kohderyhmän kuntoutuksellinen lähtökohta ja lakiin tulee kirjata selkeästi, että kuntouttava työtoiminta muodostaa itsenäisen kuntoutuspolun alkuvaiheen, jossa palvelun tavoitteet on sovittava asiakkaan yksilölliseen elämäntilanteeseen ja etenemisrytmiin.

Järjestöjen kokemuksen mukaan kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuus syntyy ennen kaikkea turvallisista, luottamuksellisista kohtaamisista ja palvelun joustavasta sovittamisesta ihmisen elämäntilanteeseen. Tämä inhimillinen perusta on tärkeä säilyttää lainsäädännössä.

Laki maatalousyrittäjien lomituspalvelulain 4 §:n muuttamisesta

-

Laki työllistymisen monialaisesta edistämisestä annetun lain 7 §:n muuttamisesta

-

Laki kotoutumisen edistämisestä annetun lain muuttamisesta

-

Laki elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksista sekä elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten kehittämis- ja hallintokeskuksesta annetun lain 3 a §:n muuttamisesta

-

Laki työsopimuslain 12 luvun 3 §:n muuttamisesta

-

Laki merityösopimuslain 12 luvun 3 §:n muuttamisesta

-

Laki kunnan ja hyvinvointialueen viranhaltijasta annetun lain 45 §:n muuttamisesta

-

Laki kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta annetun lain 2 ja 31 a §:n muuttamisesta

-

Laki tuloverolain 93 §:n muuttamisesta

-

Laki evankelis-luterilaisen kirkon viranhaltijasta annetun lain 60 §:n muuttamisesta

-

Laki opintotukilain 6 §:n muuttamisesta

-

Laki valtakunnallisista opinto- ja tutkintorekistereistä annetun lain 20 ja 21 §:n muuttamisesta

-

Laki ulosottokaaren muuttamisesta

-

Laki oikeudenkäynnistä vakuutusoidessa annetun lain 6 §:n muuttamisesta

-

4. Muuta lausuttavaa

-

Lund Pekka
Sininauhaliitto ry